
== *Stipe Kutleša* ==

Institut za filozofiju u Zagrebu

stipekutlesa1@gmail.com

UDK 001:299.93

Pregledni članak

ZNANOST, SCIJENTIZAM I IDEOLOGIJA

Sažetak

Znanost bi trebalo razlikovati od scijentizma koji ističe znanost kao jedini način spoznaje koji vodi do istine. Ta se tvrdnja temelji na metafizičkom uvjerenju. Pokazuje se koje su glavne odlike znanosti, njezini nedostaci te se interpretira znanost u scijentizmu. Scijentizam smatra da je racionalnost svojstvena znanosti koju želi proširiti na sva područja ljudske racionalnosti. Prema scijentističkom tumačenju, vjera i religija su iracionalne i štetne, a metafizika je besmislena. Scijentizam sam upada u logička protuslovlja, ali ne odustaje od svojih tvrdnji. S obzirom na to da se scijentizam ne može opravdati znanstveno, a i logički je nekonzistentan, može ga se smatrati nekom vrstom ideologije.

Glavne riječi: znanost, scijentizam, ideologija, znanstvena metoda, vjera

SCIENCE, SCIENTISM AND IDEOLOGY

Abstract

Science should be distinguished from scientism, which emphasizes science as the only way to grasp the truth. This claim is based on a metaphysical belief. This article describes the main characteristics and shortcomings of science and interprets the meaning of science within the framework of scientism. According to scientism, rationality inherent to science should extend to all areas of human rationality. Scientism considers beliefs and religion irrational and harmful, while metaphysics is seen as pointless. Scientism gets caught up in logical contradictions, but does not relinquish its claims. Since scientism cannot be scientifically justified and is logically inconsistent, it can be considered a type of ideology.

Key words: science, scientism, ideology, scientific method, religion

1. Obilježja i ograničenja znanosti

S obzirom na to da većina znanstvenika, a još više običan puk, najčešće percipira znanost kao posve različitu od ideologije, moglo bi se pomisliti da znanost ni na koji način ne može upućivati na bilo kakvu ideologiju. Zdrav razum možda je sklon

prihvatiti da su znanost i ideologija posve suprotni i suprotstavljeni pristupi svijetu. Jedna je stvar znanost, a druga interpretacija znanosti koja može dovesti do ideologije. Pojam ideologije je višeslojan pojam i ovdje će se rabiti dijelom u spoznajnom smislu, a dijelom i u političkom smislu kao procjenjivanje protivničkih mišljenja kao neistinitih i pogrešnih (ideologijskih), a svoga vlastitoga stajališta kao istinitog i neideologijskog da bi se time postigla neka vrsta monopola nad istinom. U tom bi se smislu ideologija mogla označiti kao iskrivljena svijest o stvarnosti. Znanost bi se smatrala pravom i istinitom svijesti o toj istoj stvarnosti pa prema tome ne bi se mogla karakterizirati kao ideologijska djelatnost.

Otkuda proizlaze takve tvrdnje? Koji bi bio kriterij za njih? Otkuda znamo da znanost govori o istini o svijetu? Govori li znanost uopće o istini? Drugim riječima, što je to znanost? Ovdje se pod nazivom znanosti misli prije svega na prirodne znanosti. No to ne iscrpljuje pojam znanosti. Valja istaknuti da ni pojam same znanosti nije jednoznačno određen. Ako se slijedi ustaljena definicija prirodnih znanosti kao onih koje proučavaju prirodu i otkrivaju prirodne zakone koristeći se eksperimentima i matematikom i koje su na temelju toga sposobne predviđati buduće događaje, onda sigurno ta definicija predstavlja redukcionistički pristup. Postoje, naime, i druge vrste znanosti, primjerice humanističke i društvene znanosti, a prema današnjoj pragmatičkoj podjeli i neke druge, koje se od prirodnih prilično razlikuju tako da je teško govoriti o istom pojmu znanosti. Ovo razlikovanje, nesporazum, pa čak i rivalstvo i neprijateljstvo među njima označeno je sintagmom „dvije kulture“. Nesporazum među njima toliko je velik da se često još i danas govori o „dvjema kulturama“: o prirodoslovnoj i o humanističkoj.¹

U ovom se radu govori o prirodnim znanostima i njihovim utjecajima na tehniku, tehnologiju, kulturu, društvo. Danas u puku prevladava mišljenje da je smisao znanosti dati istinitu sliku o svijetu u kojem živimo. Popularno je mišljenje koje zastupaju i scijentisti da je krajnji cilj znanosti ostvariti napredak života ljudi. Znanstveno se znanje primjenjuje tako što se proizvode tehničke naprave koje olakšavaju čovjekov život u svim područjima. Stoga se tehnika i znanost često poistovjećuje ili ih se barem shvaća vrlo blizu jedna drugoj. Da nema znanosti i njezinih postignuća, sigurno ne bi bilo, barem ne u tolikoj mjeri, ni tehničkih izuma. Povezanost znanosti i tehnike osobito je značajna u posljednjih nekoliko stoljeća. Tehnika i tehnologija povezane s napretkom znanosti doprinose životnom standardu čovječanstva. Da bi znanost svoje spoznaje mogla praktično primijeniti, ona mora ne samo svijet spoznati nego njime vladati i upravljati. U tome i jest bitno određenje novovjekovne

¹ Vidi Charles Percy SNOW, *The Two Cultures*, London, 2001.

znanosti nakon Francisca Bacona i Galilea Galileja.² Nju se smatra najpouzdanijim, a prema scijentističkim stajalištima i jedinim načinom spoznaje.

Prirodnoznanstvena je djelatnost istraživanje materijalnoga svijeta i njegovih zakonitosti i temelji se na iskustvu o tom svijetu i činjenicama toga iskustva. Stoga empiristički smjerovi u filozofiji smatraju da je znanost najpouzdaniji način spoznaje jer se temelji na osjetilnim činjenicama do kojih se dolazi opažanjima, mjerenjima, eksperimentiranjem. Prirodna znanost opisuje ponovljive događaje koji se pravilno ponavljaju prema nekom pretpostavljenom redu koji postoji u prirodi. Znanstvenici su nakon Galileja bili skloni vjerovati da se priroda može opisati kvantitativno, tj. uz pomoć brojivih i mjerljivih veličina. Galilejev iskaz da je priroda napisana jezikom matematike postao je misao vodilja u opisivanju prirodnih zbivanja. Stoga je znanost o prirodi (fizika) matematička ili matematizirana fizika. S obzirom na strogost i pouzdanost matematičkog načina izvođenja te na matematički opis prirode, slijedilo je da takav opis omogućuje objektivno znanje o svijetu.

Popularno je mišljenje da znanost uz pomoć razuma izvodi zaključke, a na temelju mnoštva iskustvenih podataka i to načinom ili metodom koju se naziva induktivnim načinom zaključivanja. Polazi se od što većeg broja pojedinačnih činjenica i na temelju njih zaključuje se na opće tvrdnje. Do znanstvenih se teorija dolazi sustavnom uporabom tzv. znanstvene metode koja postaje neka vrsta „recepta“ ili upute koju treba striktno slijediti kako bi se istraživanjem došlo do sigurne istine. Znanost je stoga ne samo empirijska nego i racionalna djelatnost.

Vjeruje se da su zakoni koji vladaju u prirodi stalni. Ta se zakonitost iskazuje u načelu uzročnosti (kauzalnosti) događanja. Zakoni proizišli iz načela kauzalnosti kauzalni su prirodni zakoni. Oni se mogu izraziti matematičkim formulama koje omogućuju određivanje prošlih i budućih stanja svemira. Tako zasnovana znanost koja može predvidjeti ponašanje prirodnih procesa ima obilježja determinističke znanosti. Tipičan je primjer klasična mehanika. Najpoznatiju formulaciju načela znanstvenoga determinizma dao je Pierre Simon Laplace u svome djelu *Essai philosophique sur les probabilités* (1814.) pa se zato i formulacija znanstvenoga determinizma naziva Laplaceov duh, Laplaceova svjetska formula i sl. Ideju determinizma dao je R. J. Bošković više od pola stoljeća prije Laplacea.³

Sve što je podložno kauzalnim i kvantitativnim zakonima smatralo se objektivnim, a ono što je objektivno, ujedno je i znanstveno. Prema tome, znanost je „zajamčila“ da načelno ne postoje nikakve zapreke ljudskoj spoznaji. Pozitivistički znanstvenici i filozofi bili su uvjereni da će empirijsko-induktivni način spoznaje i deterministički karakter znanosti dovesti do boljeg objašnjenja svijeta, a moguće i do otkrivanja ap-

² Usp. Stipe KUTLEŠA, „Francis Bacon“, Erna BANIĆ-PAJNIĆ (ur.), *Hrestomatija filozofije: Filozofija renesanse*, sv. 3., Zagreb, 1996., str. 359. – 390.

³ Vidi Ruđer Josip Bošković, *Teorija prirodne filozofije*, Zagreb, 1974., str. 176. – 177.

solutne istine. Druge vrste spoznaja osim znanstvene bit će ne samo suvišne nego i nemoguće. No, jesu li stvari u znanosti baš takve?

Već su neki filozofi, ali i znanstvenici, ukazivali na problematičnost induktivne spoznaje – ona nije sigurna, nego samo vjerojatna. Nakon Humeove (18. st.) kritike indukcije, Karl Popper je u svojoj kritici načela verifikacije logičkih pozitivista predložio načelo falsifikacije jer je uvidio da induktivno dokazivanje istinitosti znanstvene teorije nije valjano zbog nemogućnosti induktivne metode u obuhvaćanju svih slučajeva u empiriji. Drugi prigovor logičkim pozitivistima uputili su William Whewell i Paul Feyerabend koji su dovodili u pitanje pojednostavljeno uvjerenje da spoznaja u znanosti polazi od činjenica i završava u njihovu uopćavanju u znanstvenoj teoriji. Oni su mislili da stvar mora biti obrnuta, a to znači da se može reći da polazište u znanstvenoj spoznaji nisu činjenice, nego teorije i da ne ovise teorije o činjenicama, nego činjenice o teorijama.⁴ Može li se uopće govoriti o „golim“ činjenicama koje bi bile izvan nekog teorijskog konteksta? One, doduše, mogu biti izvan teorijskoga konteksta, ali onda ništa ne govore o svijetu. Da „gole“ objektivne činjenice ne postoje uvijek, čak ni na razini obične svakodnevne percepcije, pokazuje tzv. Gestalt-psihologija. Ili točnije rečeno, one postoje, ali se različito tumače. Činjenice su zapravo slijepe bez teorija koje ih tumače ili objašnjavaju. Znanost, dakle, utemeljena samo na empirijsko-induktivnom načinu spoznaje ne može biti egzaktna.

Za razliku od pozitivističkih znanstvenika i pozitivističkih filozofa najveći znanstvenici 20. stoljeća isticali su upitnost induktivističkog zasnivanja znanosti. Einsteinu su, primjerice, najvažnije spoznaje o prirodi stečene na sasvim suprotan način od induktivnog. Spoznaja prirode za njega je ostvarenje najjednostavnijih matematičkih ideja. On smatra da čisto mišljenje može obuhvatiti stvarnost. Zadatak je fizike da traži opće zakone „iz kojih se čistom dedukcijom dobiva slika svijeta.“⁵ Matematika je najbolji primjer deduktivno-aksiomatskog načina spoznaje. Kada se pođe od pretpostavljenih i neupitnih istinitih premisa (ili aksioma), onda je konkluzija nužno istinita uz pretpostavku valjana logičkoga zaključivanja. Tvrdnje realnih znanosti samo su privremene istine ili stalno otvorene hipoteze koje će biti dopunjene ili posve zamijenjene novim znanstvenim istinama ili otvorenim hipotezama.

Drugi prigovor znanosti mogao bi biti upitnost znanstvenog determinizma na kojem je znanost gradila svoju nadmoć i optimizam. Mehanicistička i deterministička klasična znanost bila je ideološki temelj prosvjetiteljskom, marksističkom i svakom drugom materijalističkom svjetonazoru. Znanstveni je determinizam postao glavnom paradigmom ili načelom u izgradnji znanstvene slike svijeta. Znanost 20.

⁴ Usp. John LOOSE, *A historical introduction to the philosophy of science*, 4. izdanje, New York, 2001., str. 108. – 115.

⁵ Albert EINSTEIN, *Moj pogled na svijet*, Zagreb, 1992., str. 131.

stoljeća pokazala je da je deterministička slika svijeta pogriješna i u mikrosvijetu i makrosvijetu, ali se i dalje smatra istinitom u mezosvijetu, dakle pretpostavlja se i dalje istinitom u određenom segmentu, no nije univerzalno valjana. U mikrosvijetu je pogriješna zbog Heisenbergovih relacija neodređenosti, a u makrosvijetu zbog teorije determinističkoga kaosa. No, ta teorija determinističkoga kaosa ne poriče kauzalnost, nego samo tvrdi složenost kauzalnih odnosa i u nekim slučajevima ne daje pun deterministički opis sustava. Ni u jednom ni u drugom slučaju nije moguće predvidjeti i proračunati sva buduća stanja sustava. Znanost je, prema tome, načelno ograničena u svojoj spoznaji.

Ta se činjenica očitovala i davno prije u povijesti znanosti što je ukazivalo na to da postoje neka bitna unutarnja ograničenja znanosti. Možemo s pravom dvojiti je li neka znanstvena teorija istinita (iako se sve manje govori o istinitosti, a više o vjerojatnosti ili o aproksimaciji istine) te kako to znamo i kako to dokazujemo. Za istinitost neke znanstvene teorije pretpostavlja se da bi ona morala biti suglasna sa stvarnošću. To je, naime, zahtjev korespondentne teorije istine što nije jedini kriterij za istinitost teorije. Može li se uvijek to i provjeriti? Primjeri iz povijesti znanosti potvrđuju da to nije uvijek moguće. Ne postoje li i danas znanstvene teorije koje se ne mogu verificirati, falsificirati i provjeriti? Ne samo da postoje nego je najveći broj suvremenih teorija, posebno kozmoloških, takav da se nikako ne mogu iskustveno provjeriti. Nama je vjerojatno najpoznatiji bio spor u vezi s geocentrizmom i heliocentrizmom, a postojali su i drugi slučajevi.⁶

2. Scijentistička interpretacija znanosti

Bez obzira na sve objektivne probleme s kojima se znanost susreće, neki znanstvenici i filozofi teško prihvaćaju „nedostatke“ znanosti. Umjesto kritičkoga uvida u probleme oni na znanost gledaju kao na vrstu ljudske djelatnosti koja jedina nudi rješenje svih problema. Oni ne priznaju nijednu drugu „kulturu“ osim scijentističko-tehničke kulture. Oni su znanstvenu metodu podigli na razinu neupitna zahtjeva. To je, može se reći, dogmatski pristup, vrsta dogme. Pod dogmom se ovdje misli na nekritičko vjerovanje u ono što se ne može ni dokazati ni opovrći. Svi iskazi i spoznaje koje se ne bi temeljile na prirodnoj znanosti i/ili koje se ne bi dobile prirodno-znanstvenim metodama, smatrale bi se besmislenima. Objekti (predmeti) na koje bi se takvi iskazi odnosili bili bi u stvarnosti nepostojeće fikcije. Primjeri takvih „fikcija“ za scijentiste su iskazi umjetnosti, religije, metafizike i dr. Scijentizam reducira pojam zbilje samo na ono što je empirijski potvrdivo. Tako je uveo još jednu

⁶ Usp. J. LOOSE, *n. dj.*, str. 35. – 39., 143. – 148., 252. – 262.; Ronald L. NUMBERS (ur.), *Galileo goes to jail and other myths about science and religion*, Cambridge MA – London, 2009.

dogmu u raspravu o znanosti: redukcionizam. Ovdje je riječ i o epistemološkom redukcionizmu, a još više o ontološkom.

Ne samo da se sve ljudsko znanje reducira na prirodne znanosti te se, primjerice, humanističkim i društvenim znanostima čak ne priznaje status znanosti, nego se svode na određene grane znanosti koje se onda smatra temeljem za sve ostale znanosti. Tako npr. fizikalizam sve što postoji svodi na fiziku i zakone fizike koji mogu, navodno, opisati i objasniti sve što se događa u živu i neživu svijetu. Ako se sve sastoji od atoma, onda je fizika ta znanost koja može sve objasniti. Slične pristupe zastupaju biologisti i psiholozi. Postoji i redukcionizam koji se naziva ekonomizam koji sve želi svesti na ekonomske kategorije. U temeljima svakoga objasnidbenoga redukcionizma leži krajnje pojednostavljanje i svođenje cjeline bitka samo na neke dijelove ili regije bitka.

Sve što postoji, za scijentiste, može se i mora moći prikazati u obliku brojivih, mjerljivih i izračunljivih količina (kolikoća, kvantiteta) koje su objektivne. Ono što je objektivno, ujedno je i znanstveno i obrnuto, ono što je znanstveno, to je i objektivno. Nema više mjesta ni humanističkim znanostima, ni umjetnosti, ni vjeri ni religiji, ni moralu, tj. ničemu onomu što se ne može egzaktno izmjeriti i izračunati. Um i duševni život scijentisti smatraju samo epifenomenima. I naše svakidašnje iskustvo doživljavamo ne samo kvantitativno nego pretežito kvalitativno. Može li se to iskustvo posvema obuhvatiti znanošću? Što je sa smislom koji tražimo i u velikoj smo mjeri uvjereni da on postoji? Može li se i smisao izmjeriti i izračunati? Moramo li se u ime znanosti odreći svoje subjektivne slike svijeta i svjetonazora, vjere i religije? Može li se sve to uskladiti s tzv. znanstvenom slikom svijeta u scijentističkoj interpretaciji?⁷ Naime, znanstvena slika svijeta i scijentizam nisu jedno te isto.

Bez obzira na to što sama filozofija znanosti dovodi u pitanje neke temeljne postavke scijentista kao što su empirizam, induktivizam, pozitivizam, objektivizam, pragmatizam, determinizam, progresizam i sl., scijentisti teško odustaju od svojih dogmi. Nasuprot upitnosti indukcije u znanosti, stavu o činjenicama, uvođenju elemenata subjektivnosti u mikrosvijet, praktičnu korist i moguću opasnost znanosti u svijetu još se uvijek argumentira stereotipnim načinima. Glavni argumenti scijentista su, uz navedene, da se sva racionalnost, koja je jedno od važnih obilježja znanosti, pridržuje samo i isključivo za znanost, kao da drugih oblika racionalnosti i nema. Jedna od glavnih scijentističkih teza jest da izvan i mimo znanosti nema racionalnosti te da bi se ti pojmovi mogli rabiti kao sinonimi. Dakle, vjera je iracionalna i neznanstvena kategorija.

Pritom scijentisti zanemaruju da načelne pretpostavke za znanstvena istraživanja ne leže u znanosti nego u metafizici. U znanstvenom se istraživanju mora početi od

⁷ Usp. Stipe KUTLEŠA, „Znanost kao nova religija“, *Vijenac*, Zagreb, god. XXXIII., 2015., br. 544., str. 3.

uvjerenja (vjerovanja) da postoji svijet koji se ponaša po uvijek istim zakonima i da je taj svijet nama ljudima spoznatljiv. A istinitost tih tvrdnji ne može se dokazati znanstvenim metodama, nego su one pretpostavke u koje znanstvenici vjeruju. One ne slijede iz same znanosti, iz nje ih se ne može izvesti, nego su to izvanznanstvene tvrdnje. Te pretpostavke znanosti ne ispituje sama znanost, nego filozofija. Paradigma racionalnosti bolje se pokazuje u filozofiji nego u znanosti.

Najvažnije scijentističke teme pitanja su vjere, religije, Boga.⁸ Scijentisti nastoje „poznanstveniti“ sve pa i navedena pitanja, tj. njih isključivo tumačiti iz znanosti i njezine metode. Oni smatraju da znanost nema granica. Ona se može i treba proširiti i na ona područja koja prije nisu spadala u znanost. Time znanost postaje vrhovni sudac o svemu. Prihvatljivo je samo ono što je „znanstveno“. Ono o čemu je „znanstveni“ sud negativan, besmisleno je, kao što su, primjerice, religija, pitanje Boga i metafizika.

Može li se ipak sve „poznanstveniti“? Teško da bi netko, osim scijentista, mislio da se na kretanje atoma može svesti ljudska misao i mišljenje, vjera i vjerovanje, želje, značenja, smisao, sloboda, odluke, moral, religija, umjetnost i sl. Ako je to tako, postavlja se pitanje kako onda scijentizam opravdava svoje „znanstvene“ tvrdnje o vjeri i religiji kao što su npr. da je vjera iracionalna, da su religijska vjerovanja isprazna priželjkivanja i indoktrinacije, da je religija zlo jer su mnogi religiozni ljudi učinili mnogo zlodjela i sl.⁹ Kako znanost zna da je vjera iracionalna i da je isprazno priželjkivanje? Koji „znanstveni“ dokaz nudi za tu tvrdnju? Bi li scijentisti na sličan način mogli opravdati tvrdnju da je ateizam zlo jer su mnogi ateisti učinili mnoga zlodjela? Ako da, zašto kod scijentista ne postoji i takva tvrdnja? A ako ne, kako se to slaže s iskustvom na koje se scijentisti pozivaju?¹⁰ Sa scijentističkim se stavovima ne slažu mnogi znanstvenici.¹¹ To, međutim, ne opovrgava nužno scijentističke stavove. Njih opovrgava logička nedosljednost.

Scijentizam, naime, ima problema na još elementarnijoj razini. Nemogućnost „znanstvenog“ objašnjenja ljudskih misli, djelovanja, odluka, slobode... svodenjem na fizikalizam kretanja čestica vodi do potrebe da se od scijentizma odustane. No,

⁸ Vidi John POLKINGHORE, *Belief in God in an age of science*, New Haven – London, 1998.; Franz STULHOFER, *Prirodnoznanstvenici i pitanje Boga*, Zagreb, 1995.

⁹ Usp. Michael POOLE, *Novi ateizam*, Zagreb 2014, str. 11., 19., 25.; Neven SESARDIĆ, „Potkopava li znanost vjeru“, *Encyclopedia moderna*, Zagreb, god. XXXVII., 1998., br. 49., str. 162. – 174.; John LENNOX, *Je li znanost pokopala Boga?: Krićka analiza suvremenih obrazaca mišljenja o odnosu vjere i znanosti*, Split, 2013., str. 9. – 22.

¹⁰ Usp. Keith WARD, *Zašto gotovo sigurno ima Boga*, Zagreb, 2010.; Alister McGRATH – Joanna COLLICUT McGRATH, *Dawkinsova iluzija?*, Zagreb, 2012.; M. POOLE, n. dj.

¹¹ Usp. A. EINSTEIN, n. dj., str. 10., 15., 25. – 35.; Stipe KUTLEŠA, „Doprinos kršćanstva znanosti“, *Obnovljeni život*, Zagreb, god. LV., 2000., br. 4, str. 505. – 511.; Werner HEISENBERG, *Fizika i filozofija*, Zagreb, 1997., str. 62.; Max JAMMER, *Einstein and religion*, Princeton, 1999., str. 121.; Frederick E. TRINKLEIN, *The god of science*, Michigan, 1971., str. 114. – 115.

scijentisti ne odustaju od scijentizma i nude rješenje u obliku tzv. eliminativnog materijalizma, stajališta koje eliminira koncept uma i sve ljudsko svodi na ono što možemo opisati jezikom znanosti. Time mentalna stvarnost za znanost prestaje biti predmetom istraživanja. Objašnjenje morala, vjere, religije nemoguće je putem znanosti. Izlaz iz problema jednostavno je u negiranju takvih kategorija. Ako scijentizam i objašnjava neke od tih kategorija kao što je moral, onda ga objašnjava evolucionistički. No moral kao autonomna vrijednost za scijentiste zapravo ne postoji, kao što ne postoje ni druge vrijednosti. Opravdanje za tu tezu je u tome jer je znanost, navodno, vrijednosno neutralna. Međutim, pojavljuje se jedan prigovor scijentistima. Kako bi onda znanost „znanstveno“ uopće mogla opravdavati ili odbacivati religiju, moral, vrijednosti? Što znanost ima s tim kategorijama?

Znanost, naime, govori o tome „kako“ svijet funkcionira, kako se zbivaju prirodni procesi i kako se dolazi do znanja o svijetu, a ne o tome „zašto“ stvari jesu takve kakve jesu. Zašto je svijet upravo takav kakav jest i zašto su prirodni zakoni upravo takvi, a ne drukčiji? Na to pitanje znanost ne odgovara niti može odgovoriti. Na pitanje „zašto“ odgovaraju filozofija, teologija, religija, a ne znanost. To su pitanja smisla i svrhe. Zato znanost nema ništa s pitanjem ima li Boga ili ga nema. Ipak neki relevantni autori smatraju da znanstvena objašnjenja imaju veze s pitanjem „zašto“ (Carl Gustav Hempel) i da se o Bogu može govoriti polazeći od znanosti (Francis Collins) te da znanost može prije dovesti do teizma nego do ateizma (John Lennox).

3. Scijentizam kao ideologija

Ako je sporno i nesigurno da se ljudska priroda može potpuno opisati u terminima prirodne znanosti kao što je upitno da se moral može objasniti iz evolucijske biologije te ako su vrijednosti, vjera, religija ili pak sloboda nešto što izlazi iz okvira znanstvenoga objašnjenja, onda se svako ustrajavanje na scijentizmu može okvalificirati kao ideološki pristup. To posebno dolazi do izražaja u problematiziranju teme o Bogu sa „znanstvenog“ stajališta, tj. u pokušajima „znanstvenog“ dokaza za ili protiv postojanja Boga. Ako znanost nema veze s Bogom, onda se dalje pita zašto je to današnjim scijentistima i „novim ateistima“ glavna tema i zašto se toliko trude dokazati da Boga nema. Kada oni govore o Bogu, onda oni ne govore kao znanstvenici, iako se sakrivaju iza svoga znanstvenoga autoriteta, nego govore kao ideolozi. Ako pak govore kao znanstvenici, onda oni svoje epistemološke pretpostavke da postoji samo tvar u kretanju temelje na metafizičkom uvjerenju, a glavno im je polazište da je metafizika besmislena. U toj je mjeri scijentizam ideologija, ili čak vrsta vjere, i ta je vjera fundamentalistička. Scijentizam je, dakle, znanstveni i dogmat-ski fundamentalizam.

Scijentistička se ideologija očituje na mnoštvu primjera od kojih valja istaknuti tzv. „znanstvena“ istraživanja i „dokaze“ prema kojima su, primjerice, ateisti inteligentniji od religioznih ljudi. Stoga je, prema novim ateistima, manje vjerojatno da će inteligentniji ljudi postati religiozni. Korištenje ovakvih ideoloških argumenata kritizirali su i neki znanstvenici ateisti kao tendenciozne i znanstveno neutemeljene. Sciјentisti zlorabe autoritet znanosti za diskreditaciju drukčijih uvjerenja. Takve rasprave s pravom znanošću zapravo nemaju nikakve veze - one su čista ideologija.

Ideološka sfera sciјentizma očituje se u još jednom upitnom stajalištu. Znanstvene se istine često smatraju konačnim, objektivnim, sigurnim, apsolutnim. To je polazno stajalište sciјentista, ali često i običnoga puka. Znanost je jedina koja nastoji otkriti istinu i to čini zahvaljujući svojoj metodi. Uspješnost znanstvene metode ne jamči da se stvarnost može svesti samo na ono što je dostupno znanstvenoj metodi, a ni na to da je znanstvena metoda siguran put do istine. Nije metoda nad stvarnošću, nego je stvarnost nad metodom. Stvarnost sugerira metode, a ne obrnuto. Na vjeri u metodu počiva sciјentistička ideja o znanosti kao jamcu napretka. Ona nije znanstveno dokaziva pa bi se moglo kazati da prije spada u sferu vjerovanja nego znanstvenoga dokaza.

Dogmatičnost i ideologičnost sciјentizma očituju se i u njegovu filozofijskom nedostatku, točnije, u logičkoj nedosljednosti. Ona se sastoji u sciјentističkoj tvrdnji da se sve tvrdnje moraju moći znanstveno provjeriti, a to uključuje empirijsku provjeru. To onda, naravno, vrijedi i za tvrdnju da je *sciјentizam istinit*. No to se ne može dokazati ni logički ni empirijski. Ne može se „znanstveno“ ni potvrditi ni poreći da je znanost najbolji (čak jedini) racionalni način istraživanja pojava u svijetu. Tako sciјentizam, logički gledano, pobija sam sebe. Ako on na sve drugo primjenjuje ono što nije spreman primijeniti na samoga sebe, onda je on ideologija kojoj je cilj diskreditiranje suparničkih mišljenja kao neistinitih nasuprot svojim kao apsolutno istinitima.